

XXI.

IVAN PAVAO II.

DIVES IN MISERICORDIA

BOGAT MILOSRĐEM

ENCIKLIKA VRHOVNOG SVEĆENIKA

IVANA PAVLA II.

O BOŽJEM MILOSRĐU

(30. 11. 1980.)

“MILOSRĐE ... OD KOLJENA DO KOLJENA”

10. Slika našega pokoljenja

S punim pravom vjerujemo da je i naše pokoljenje uključeno u riječi Majke Božje, kada je ova veličala ono milosrđe kojega su “od koljena do koljena“ dionici oni koji dopuštaju da ih vodi strah Božji. Riječi Marijinog *Magnificata* imaju proročki sadržaj, koji se ne odnosi samo na prošlost Izraela, već i na svu budućnost Božjega naroda na zemlji. Doista, svi smo mi, što sada živimo na zemlji, pokoljenje koje je svjesno da se približava treće tisućljeće i koje duboko osjeća sadašnji zaokret povijesti.

Sadašnje pokoljenje osjeća se povlaštenim jer mu napredak pruža neslućene mogućnosti, nezamislive pred još i nekoliko desetljeća. Stvaralačko čovjekovo djelovanje, njegov um i rad, ostvarili su duboke promjene kako na području znanosti i tehnike tako i u društvenom i kulturnom životu. Čovjek je svoju moć protegnuo na prirodu i stekao dublju spoznaju zakona svoga vlastitog društvenog ponašanja. Svjedok je kako se ruše i otklanjaju zapreke i udaljenosti što dijele ljude i narode zahvaljujući poraslom osjećaju za sveopćenito, sve jasnijoj svijesti o jedinstvu ljudskog roda i prihvaćanju uzajamne ovisnosti u istinskoj suodgovornosti, i konačno, zahvaljujući želji – i mogućnosti – da stupi u dodir s vlastitom braćom i sestrama i unatoč umjetno stvorenoj podijeljenosti različitih dijelova zemaljske

kugle ili državnih ili rasnih granica. Osobito suvremena mladež zna da napredak znanosti i tehnike može sa sobom donijeti ne samo nova tvarna dobra, već i šire sudjelovanje u uzajamnom upoznavanju. Na primjer, razvoj informatike, povećat će stvaralačke čovjekove mogućnosti i omogućiti mu pristup duhovnim i kulturnim bogatstvima drugih naroda. Nove tehnike društvenog propćavanja poticat će veće sudjelovanje u događajima i sve jaču izmjenu misli. Dostignuća bioloških, psiholoških i društvenih znanosti pomoći će čovjeku da bolje prodre u bogatstva vlastitog bitka. I premda je istina da takav napredak još prečesto ostaje povlastica industrijaliziranih zemalja, ipak se ne može nijekati kako izgledi da ga koriste svi narodi i sve zemlje neće zadugo ostati utopijom jer postoji zbiljska politička spremnost u tom smislu.

Ali, uza sve to – ili radije u svemu tome – postoje teškoće, koje kao da još više i rastu. Postoji nemir i nemoć koji nagone na odlučan i temeljit odgovor; a čovjek osjeća da taj odgovor mora dati. Slika suvremenog svijeta pruža također sjene i neuravnoteženost koja nije uvijek samo površinska. Pastoralna uredba *Gaudium et Spes* Drugog vatikanskog sabora nipošto nije jedini spis od osobitog značenja. «Neuravnoteženosti od kojih trpi suvremeni svijet – čitamo u njoj – u stvari su povezane s onom osnovnijom neuravnoteženošću kojoj su korijeni u čovjekovu srcu. Naime, u samom se čovjeku sukobljavaju mnoga počela. S jedne strane kao stvorenje iskustveno doživljava svoju višestruku ograničenost, a s druge se osjeća neograničenim u svojim željama i pozvanim na viši život. I dok ga privlače mnoge stvari, neprestano je prisiljen među njima birati i nekih se odricati. Štoviše, kako je slab i grešnik nerijetko čini ono što neće, a što bi htio, ne čini. Prema tome, čovjeka muči podijeljenost u njemu samom, a odatle se rađaju tako brojni i toliki razdori također u društvu.»¹

Na kraju uvodnog izlaganja čitamo: «...pred suvremenim razvojem svijeta danomice su sve brojniji oni koji ili sami postavljaju ili s novom oštrinom osjećaju najtemeljitiya pitanja: što je čovjek? Koji je smisao patnje, zla, smrti, što i nadalje traje premda je ostvaren toliki napredak?»²

Da li je ta slika napetosti i prijetnji vlastitih našem vremenu postala manje uznemiravajuća, sada, petnaest godina nakon Drugog vatikanskog sabora? Čini se da ne. Naprotiv, napetosti i prijetnje, koje su u saborskom dokumentu zapravo samo natuknute i do kraja ne otkrivaju svu opasnost koju u sebi kriju, još više su se tijekom ovih godina očitovale, tu su opasnost na drugi način samo potvrdile i ne dopuštaju nam da gajimo obmane iz prošlosti.

¹ Pastoralna uredba o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et Spes*, 10: AAS 58 (1966), str. 1032.

11. Izvori zabrinutosti

Zbog toga u našem svijetu raste osjećaj od opasnosti. Raste onaj egzistencijalan strah povezan prije svega – kako sam to već naglasio u poslanici *Redemptor Hominis* – s mogućnošću ratnog sukoba, koji bi, zbog današnjih količina atomskog naoružanja, mogao značiti djelomično samouništenje čovječanstva. Ipak, ta prijeteca opasnost ne sadrži samo ono što bi ljudi mogli učiniti jedni drugima upotrebom sredstava vojne tehnike; ona sadrži i mnoge druge opasnosti, koje su učinak materijalističke uljudbe, koja - unatoč “humanističkim” izjavama - prihvaća prvenstveno stvari nad osobom suvremeni se čovjek, dakle, boji da upotrebom tehničkih sredstava što ih je iznašao ovaj tip civilizacije, *pojedinci*, ali i čitave sredine, zajednice, društva narodnosti *mogu postati žrtvama nasilja drugih* pojedinaca, sredina, društva. Zato nam pruža obilno primjera povijest našega stoljeća. Unatoč svih izjavama o čovjekovim pravima, gledom na njegovu cjelovitu narav, to jest na tjelesno i duhovno bivanje, ne može reći da ti primjeri pripadaju jedino prošlosti.

Čovjek s pravom osjeća strah da postane žrtvom nasilja koje će ga lišiti nutarnje slobode, mogućnosti da javno izražava istinu u koju je uvjeren, vjeru koju ispovijeda, sposobnosti da sluša glas svoje savjesti koji mu pokazuje pravi put. Tehnička sredstva, kojima raspolaže suvremeno društvo, doista, u sebi kriju ne samo mogućnost samouništenja vojnim sukobom, već i *mogućnost* “mirnog” *podjarmljivanja pojedinaca, životnih sredina*, čitavih društava i naroda što, s bilo kojega razloga, smetaju onima koji raspolažu tim sredstvima i spremni su ih koristiti bez ikakve grižnje savjesti. Sjetimo se i mučenja, koje još postoji u svijetu, a vlast ga sustavno koristi kao sredstvo gospodarenja ili političke nadmoći te ga nekažnjeno provode njeni podložnici.

Tako, dakle, uz svijest o ugroženosti i samoga života, raste i svijest druge prijetnje, koja još više uništava ono bitno ljudsko, to jest ono što je tijesno povezano s dostojanstvom osobe, njenim pravom na istinu i slobodu.

A sve se to odvija u *pozadini silnog grizodušja* s činjenice da uz imućne i site ljude i društva, što žive u izobilju, podložni potrošačkom duhu i užitku, u istoj ljudskoj obitelji nemali je broj pojedinaca i društvenih skupina koji *pate od gladi*. Nemali broj djece umire od gladi pred očima svojih majki. U različitim dijelovima svijeta i u različitim društveno-gospodarskim sustavima nemali je broj čitavih područja bijede, neimaštine i nerazvijenosti. Ta je činjenica općenito poznata. *Nejednakosti* među ljudima i narodima ne samo da i dalje

² Ondje.

traju, one se i povećavaju.

Još danas, uz one koji su bogati i žive u izobilju, ima i drugih koji žive u neimaštini, trpe bijedu, ali često čak i umiru od gladi; njihov broj dosiže desetke i stotine milijuna. Zbog svega toga zabrinutost ne može a da ne postane još veća. Očito, bitan manjak ili, radije skup manjaka, štoviše sasvim pogrešan mehanizam leži u osnovi suvremene ekonomije i materijalističke uljudbe, što ne dopušta ljudskoj obitelji da se, rekao bih, izvuče iz tako korjenito nepravednih situacija.

Ta slika današnjeg svijeta u kojem postoji toliko fizičkog i ćudorednog zla te zbog toga on postaje svijet zapleten u mrežu svojih suprotnosti i napetosti, a istodobno i pun prijatni uperenih protiv ljudske slobode, savjesti i vjere – ta slika tumači nam nemir koji tišti suvremenog čovjeka. Taj nemir osjećaju ne samo oni koji su napušteni ili potlačeni, već i oni koji uživaju povlastice bogatstva, napretka, moći. I premda je nemali broj onih koji traže da otkriju uzroke te zabrinutosti ili da se odupru provizornim sredstvima što im pružaju tehnika, bogatstvo i moć, *ipak ta zabrinutost*, u dubini ljudske duše, *ostaje i dalje unatoč svim tim vremenitim sredstvima*. Kao što je s pravom istaknuo Drugi vatikanski sabor u svojim raščlambama, ona se odnosi na osnovna pitanja čitavog ljudskog bivovanja. Ta uznemirenost je povezana sa samim smislom čovjekova bivovanja u svijetu, i to je zapravo zabrinutost za budućnost čovjeka i cijeloga ljudskog roda; ona traži odlučna rješenja, koja, izgleda, već nazrijeva ljudski rod.

12. Da li je dovoljna pravednost?

Nije teško utvrditi da se *osjećaj pravednosti* probudio u suvremenom svijetu na širokoj razini; i nema sumnje, on više ističe ono što se suprotstavlja pravednosti kako u odnosima među ljudima, društvenim skupinama ili «klasama» tako i među pojedinim narodima i državama i, konačno, među čitavim političkim sustavima te među čitavim, takozvanim, «svjetovima». Taj dubok i mnogostruk stav duha, u izvoru kojega je suvremena ljudska svijest otkrila pravednost, posvjedočuje ćudoredni značaj napetosti i borbi što prožimaju svijet.

Crkva dijeli s ljudima našega vremena tu duboku i žarku želju za pravednijim životom na svim područjima, i ne propušta prilike da osvjetljuje različite vidove pravednosti kakvu zahtijeva život ljudi i društava. Potvrda za to je i razvoj katoličke socijalne nauke u ovom posljednjem stoljeću. U okvir tog učenja ulazi kako odgoj i oblikovanje ljudskih savjesti u duhu pravednosti tako i pojedinačni pothvati koji se poduzimaju u tom duhu, osobito na području apostolata laika.

Ipak ne smije se previdjeti da vrlo često *programi zasnovani na ideji pravednosti* a koji treba da služe njenom ostvarenju u suživotu ljudi, skupina i ljudskih društava, *u primjeni doživljavaju izobličenja*. Premda se trajno pozivaju na taj isti pojam pravednosti, iskustvo ipak pokazuje da su prevagu nad njom preuzele često oprečne snage, kao osjetljivost, mržnja pa čak i okrutnost. U tim slučajevima želja da se neprijatelj uništi, da se ograniči njegova sloboda ili pak da mu se nametne posvemašnja ovisnost, postaje temeljni poticajni razlog djelovanja; a to se suprotstavlja samoj biti pravednosti koja po svojoj naravi teži uspostavljanju jednakosti i ravnoteže među sukobljenim stranama. Takovrsna zloupotreba ideje pravednosti i njezino izobličenje u životu pokazuju koliko se ljudsko djelovanje može *udaljiti od same pravednosti*, premda se ono poduzima u njeno ime. Nije uzalud Krist predbacivao svojim slušateljima, vjernima nauci Staroga zavjeta, stav koji je očitovao riječima: «Oko za oko, zub za zub».³ U ono vrijeme to je bio oblik izopačenosti pravednosti; i suvremeni oblici nastavljaju se povoditi za time. Očito je, naime, da se u ime neke predmjevane pravednosti (na primjer povijesne ili klasne) pokatkad bližnji istrebljuje, ubija, lišava slobode i najosnovnijih ljudskih prava. Iskustvo prošlosti i sadašnjosti pokazuje da pravednost nije dovoljna sama sebi, štoviše, da ona može dovesti do sebenijekanja i samouništenja, ne dopusti li *onoj dubljoj snazi, to jest ljubavi*, na oblikovanje aksioma: *summum ius, summa iniuria*, najveće pravo, najveća nepravda. Ta tvrdnja ne obezvređuje pravednost i ne ublažuje značenje poretka što se na njoj zasniva; ona samo, s drugog gledišta samo pokazuje kako je prijeko potrebno pribjeći onim još dubljim snagama duha koje uvjetuju sam poredak pravednosti.

Imajući pred očima sliku pokoljenja kome mi pripadamo, *Crkva dijeli zabrinutost tolikih suvremenih ljudi*. S druge pak strane, ona mora biti zabrinuta za opadanje mnogih osnovnih vrednota, koje tvore neosporno dobro ne samo kršćanskog ćudoređa, već naprosto *ljudskog ćudoređa, ćudoredne uljudbe*, kao što su poštovanje ljudskoga života od samoga trenutka začeca, poštovanje ženidbe u njezinoj nerazriješivosti, poštovanje postojanosti obitelji. Ćudoredna raspojasanost pogađa nadasve to najosjetljivije područje života i društvenosti. Ukorak s time ide kriza istine u međuljudskim odnosima, neodgovornost u govoru, koristoljubivost u ljudskim odnosima, gubitak osjećaja za istinsko ljudsko dobro i olakost kojom se to dobro zaobilazi. Napoljetku, spomenuti valja obesvećenje (desakralizaciju) koja često prelazi u «odčovječenje» (dehumanizaciju): čovjek i društvo za koje ništa nije «sveto», unatoč vanjskog privida, ćudoredno se srozavaju.

³ Mt 5, 38.

14. Crkva nastoji odjelotvoriti milosrđe

Isus Krist nas je učio da čovjek ne samo prima i na sebi iskusi milosrđe Božje, već da je on i pozvan da «milosrđe čini» drugima: «Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe».⁴ Crkva u tim riječima vidi poziv na djelatnost, i ona se trudi da milosrđe provodi u djelo. Ako sva blaženstva Govora na gori pokazuju put obraćenja i promjene života, blaženstvo o milosrdnima je u tom pogledu osobito rječito. Čovjek postiže milosrdnu Božju ljubav, njegovo milosrđe, prema tome koliko se on sam u svojoj nutрини preobražava u duhu takve ljubavi prema bližnjemu.

Taj izvorno evanđeoski postupak ne ostvaruje duhovni preobražaj tek jednom zauvijek, već je to životni stav, bitna i trajna značajka kršćanskog poziva. Sastoji se u sveudiljnom otkrivanju i ustrajnom odjelotvorenju *ljubavi kao snage koja objedinjuje i ujedno uzdiže snage* unatoč svim teškoćama psihološke i društvene naravi; riječ je, doista, o *milosrdnoj ljubavi* koja je po svojoj biti stvaralačka ljubav. Milosrdna ljubav u uzajamnim ljudskim odnosima nikada nije jednostran čin ili postupak. Pa i u slučajevima kada sve kao da pokazuje da samo jedna strana daje i nudi, a druga samo prima i uzima (na primjer u slučaju liječnika koji liječi, učitelja koji poučava, roditelja koji podižu i odgajaju svoju djecu, dobrotvora koji priskače u pomoć potrebnima), zapravo, i onaj koji daje obdaren je dobročinstvom. U svakome slučaju, i takav se može lako naći u prilici onoga koji prima, koji postiže dobročinstvo, koji na sebi iskusi milosrdnu ljubavi i doživljava kako je milosrđem obdare.

U tom smislu raspeti Krist je za nas uzor, nadahnuće i najsnažniji poticaj. Oslanjajući se na taj *ganutljiv uzor*, u punoj poniznosti možemo i mi iskazivati milosrđe drugima znajući da je On priznaje kao da je njemu iskazana.⁵ Prema tome uzoru možemo također trajno oplemenjivati sve svoje postupke i nakane u kojima je milosrđe sadržano i odjelotvorivano kao *jednostran čin*, kao dobro drugima iskazano. Jer to je čin milosrdne ljubavi tek onda kada smo, ostvarujući ga, duboko uvjereni da ga istovremeno i primamo od onih kojima ga iskazujemo. Ako nedostaje ta obostranost i uzajamnost, tada naši postupci još nisu istinski čini milosrđa niti je u nama još u punini ostvareno obraćenje, - kojega nam je put pokazao Krist svojom riječju i primjerom sve do smrti - niti još u potpunosti imamo udjela u veličanstvenom izvoru *milosrdne ljubavi*, koja nam je u njemu objavljena.

Tako je, dakle, put koji nam je Krist pokazao u Govoru na gori blaženstvom o

⁴ Mt 5, 7.

milosrdnima mnogo bogatiji od svega onoga što mi katkada možemo otkriti u općenitim ljudskim sudovima o milosrđu. Ljudi milosrđe ponajviše smatraju kao jednostran čin ili postupak, koji pretpostavlja i zadržava odstojanje između onoga koji milosrđe iskazuje i onoga koji ga prima, između onoga koji dobro čini i onoga koji je njime obdaren. Iz toga proistječe zahtjev da se međuljudski i društveni odnosi oslobode milosrđa i zasnivaju jedino na pravednosti. Dakako, takvi sudovi o milosrđu ne vode računa o prisnoj svezi između milosrđa i pravednosti o čemu govori sva biblijska predaja, a nadasve, mesijansko poslanje Isusa Krista. *Istinsko milosrđe je takoreći najdublji izvor pravednosti.* Ako je pravednost po sebi prikladna da »prosuduje« (posreduje) među ljudima u pravičnoj pri međusobnoj raspodjeli tvarnih dobara, ljubav je, naprotiv, i to jedino ona (pa dakle i ona dobrohotna ljubav koju nazivamo »milosrđe«) sposobna da čovjeka vrati njemu samome.

Istinski kršćansko *milosrđe* je ujedno, u nekom smislu, *najsavršenije utjelovljenje* »jednakosti« među ljudima, pa stoga i *najsavršenije utjelovljenje pravednosti* ukoliko i ona u svome djelokrugu teži istom učinku. Jednakost koju uspostavlja pravednost, ograničuje se, dakako, na predmetna i izvanjska dobra, dok ljubav i milosrđe omogućuju da se ljudi međusobno susreću u vrednoti samoga čovjeka, i to s dostojanstvom koje je njemu vlastito. Istovremeno, »jednakost« ostvarena »velikodušnom i dobrotivom ljubavlju«⁶ ne ruši razlike: onaj koji daje postaje velikodušniji, kad osjeća da je istodobno obdaren od onoga koji prima njegov dar; i obratno, onaj koji zna primiti dar sa sviješću da primajući ga i on čini dobro, sa svoje strane služi velikoj stvari dostojanstva osobe, pa stoga pridonosi da se ljudi međusobno još dublje sjedine.

⁵ Usp. Mt 25, 34-40.

⁶ Usp. 1 Kor 13, 4.

Tako, dakle, milosrđe postaje prijeko potrebno počelo da se među ljudima oblikuju uzajamni odnosi u duhu dubokoga poštovanja prema svemu što je ljudsko i u duhu međusobnog bratstva. Nemoguće je postići tu svezu među ljudima, ako želimo međusobne odnose određivati jedino mjerilom pravednosti. Na svim razinama međuljudskih odnosa, ona mora doživjeti, takoreći značajnu »korekciju« sa strane ljubavi koja je - kako to obznanjuje sveti Pavao - »velikodušna« i dobrotiva, ili, drugim riječima, u sebi nosi značajke milosrdne ljubavi, tako bitne za Evanđelje i kršćanstvo. Sjetimo se, nadalje, da milosrdna ljubav uključuje također nježnost i osjetljivost srca o čemu nam tako rječito govori prisposoba o rasipnom sinu,⁷ ili prisposobe o izgubljenoj ovcu i izgubljenoj drahmi.⁸ Dakako, milosrdna ljubav je nadasve prijeko potrebna među onima koji su najbliži: između bračnih drugova, između roditelja i djece, između prijatelja; ona je osim toga neophodna u odgoju i u dušobrižništvu.

Ipak polje njena djelovanja ne ograničuje se na to. Ako je Pavao VI. u više navrata upozorio da je »uljudba ljubavi«⁹ cilj prema kojemu moraju težiti svi napori na društvenom i kulturnom kao i na gospodarskom i političkom polju, valja dodati da taj cilj neće nikada biti postignut, dokle god se u našim pojmovima i postupcima, gledom na prostrano i složeno područje ljudskog suživota, budemo držali mjerila »oko za oko, zub za zub«,¹⁰ a ne budemo, naprotiv, težili da tu tvrdnju u korijenu preobrazimo vodeći se sasvim drugim duhom. Zacijelo, u tom pravcu nas vodi i Drugi vatikanski sabor kada, opetovano govoreći o potrebi da svijet *učinimo čovječnijim*,¹¹ označuje poslanje Crkve u suvremenom svijetu kao ostvarenje te zadaće. Svijet ljudi može postajati uvijek sve čovječnijim jedino ako u mnogostruko područje međuljudskih i društvenih odnosa zajedno s pravednošću unesemo onu »milosrdnu ljubav« koja tvori mesijansku poruku Evanđelja.

Svijet ljudi moći će postajati »sve čovječniji« samo onda kada u svekolike uzajamne odnose što oblikuju njegovo čudoredno lice unosimo činjenicu praštanja, tako bitnu za Evanđelje. Praštanje svjedoči da je u svijetu prisutna *ljubav jača od grijeha*. Osim toga, praštanje je bitni uvjet pomirenja, ne samo u odnosima Boga s čovjekom, već također i u uzajamnim odnosima među ljudima. Svijet iz kojega bi se odstranilo praštanje, bio bi samo svijet hladne i neobzirive pravednosti u ime koje bi svatko svojatao svoja vlastita prava naspram

⁷ Usp. Lk 15, 11-32.

⁸ Usp. Lk 15, 1-10.

⁹ Usp. *Insegnamenti di Paolo VI.*, sv. XIII (1975), str. 1568 (zaključenje Svete godine, 25. prosinca 1975.).

¹⁰ Mt 5, 38.

¹¹ Usp. Pastoralna uredba o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et Spes*, 40; AAS 58 (1966), str. 1057 sl.; PAPA PAVAO VI., Apostolska pobudnica *Paterna cum benevolentia*, osobito br. 1 i 6: AAS 67 (1975), str. 7-9; 17-23.

drugome; tako bi svakovrsne sebičnosti, što drijemaju u čovjeku, mogle preobraziti život i ljudsko društvo u sustav tlačenja slabijih od jačih, ili pak u poprište trajnih borbi jednih protiv drugih.

Zbog toga Crkva mora smatrati jednom od svojih glavnih zadaća u svakom razdoblju povijesti, a prije svega u ovome našem - *da obznanjuje i unosi u život* otajstvo milosrđa, koje je u najvećem stupnju objavljeno u Isusu Kristu. Ovo je otajstvo ne samo za Crkvu kao zajednicu vjernika, već u nekom smislu i za sve ljude, izvor života različitog od onoga koji je kadar da gradi čovjek izložen nasilničkim snagama trostruke požude što u njemu djeluju.¹² Upravo u ime toga otajstva Krist nam zapovijeda da uvijek praštamo. Koliko puta ponavljamo riječi molitve koju nas je on naučio, proseći: »Otpusti nam duge naše kao što i mi otpuštamo dužnicima našim«, to jest onima koji su nešto protiv nas skrivili!¹³ Doista, teško je izraziti duboku vrijednost stava koji te riječi određuju i naglašuju. Što sve te riječi ne govore svakome čovjeku o njemu sličnome i o njemu samome! Svijest da smo dužnici jedni drugima ide ukorak s pozivom na bratsku uzajamnost koju je sveti Pavao izrazio kratkim i jezgrovitim pozivom da podnosimo »jedni druge u ljubavi«.¹⁴ Kakva li je pouka poniznosti prema čovjeku, istodobno bližnjemu i nama samima, sažeta u tim riječima! Kakve li škole dobre volje za svakidašnje zajedničko življenje u različitim uvjetima našega bivovanja! Ne budemo li hajili za tu pouku, što će ostati od bilo kakvog »humanističkog« programa života i odgoja?

Krist sa svom upornošću naglašava potrebu praštanja drugima: kad ga Petar pita koliko puta treba oprostiti svome bližnjemu, on mu određuje simbolički broj »sedamdeset puta sedam«,¹⁵ htijući time reći da mora znati oprostiti svima i uvijek. Očito je da tako velikodušan zahtjev *praštanja ne poništava objektivne zahtjeve pravednosti*. Dobro shvaćena pravednost jest takoreći cilj praštanja. Ni u jednom odlomku evanđeoske poruke praštanje, a ni milosrđe kao njegov izvor, ne znače popustljivost prema zlu, prema sablazni, prema nanesej nepravdi i uvredi. U svakom su slučaju popravak zla i sablazni, naknada nanesene nepravde, zadovoljština uvrede uvjeti praštanja.

Tako, dakle, osnovno ustrojstvo pravednosti uvijek zadire u područje milosrđa. Ovo posljednje ima snagu da pravednosti dade nov sadržaj, koji se najjednostavnije i najpotpunije izražava u praštanju. Praštanje, naime, pokazuje da je osim postupka »naknade« i »primirja«, što je značajka pravednosti, prijeko potrebna ljubav da bi čovjek bio priznat kao takav. Ispunjenje uvjeta pravednosti je prijeko potrebno prije svega da bi ljubav mogla očitovati

¹² Usp. 1 Iv 2, 16.

¹³ Mt 6, 12.

¹⁴ Ef 4, 2; usp. Gal 6, 2.

svoje pravo lice. U raščlambi prispodobe o rasipnom sinu već smo svratili pozornost na činjenicu da se *onaj koji prašta i onaj kome je oprošteno* susreću u bitnoj točki, a to je dostojanstvo, što je osnovna vrednota čovjeka; ta vrednota se ne smije izgubiti, a njeno potkrjepljenje ili ponovno otkriće jest izvor najveće radosti.¹⁶ Crkva s pravom smatra svojom dužnošću, ciljem svoga poslanja da *čuva pravu narav, autentičnost praštanja* kako u životu i ponašanju tako u odgoju i dušobrižništvu. Ona ga štiti samo tako da čuva njegov izvor, to jest otajstvo milosrđa samoga Boga, objavljeno u Isusu Kristu.

U osnovi poslanja Crkve, na svim područjima o kojima govore brojni tekstovi prošloga Sabora i vjekovno iskustvo apostolata, ne leži ništa drugo nego: »crpsti iz izvora Spasitelja«. Odalje proizlaze mnogostruke smjernice za poslanje Crkve u životu pojedinih kršćana, pojedinih zajednica i cijeloga Božjega naroda. »Crpsti iz izvora Spasitelja«¹⁷ ne može se ostvariti drugačije osim u duhu siromaštva na koje nas je svojom riječju i primjerom pozvao Gospodin: »Besplatno primiste, besplatno dajte!¹⁸ Tako se na svim putovima života i službe Crkve - po evanđeoskom siromaštvu njezinih službenika i djelitelja kao i cijeloga naroda, koji daje svjedočanstvo za »čudesna djela« svoga Gospodina - još bolje očituje Bog »bogat milosrđem«.

¹⁵ Mt 18, 22.

¹⁶ Usp. Lk 15, 32.

¹⁷ Usp. Iz 12, 3.

¹⁸ Mt 10, 8.